

skiej; wiozący takową z Pokucia na Polesie, niemają mijąć miasta, a jeśli podczas jarmarku przejeżdżają, obowiązani będą przez pięć dni zatrzymać się, wystawując ją na sprzedaż.— Około tegoż czasu, powstały wielce czynne prassy drukarskie, wytłaczające księgi żydowskie. Miasteczko z drzewa, lecz porządnie zabudowane, ma obszerny rynek, pałac ze starego przerbiony gmachu i wzorowe zakłady ekonomiczne. Sławuta wielkimi otoczona borami, należy do ks. Sangusków.

Zasław nad Horyniem. Nie pewnego nie da się powiedzieć o początku miasta, które pierwotnie zwać się miało *Izastaw*, jakoby od założyciela swego: Izasława ks. ruskiego. Strykowski pod 1396 r. wyraża: „świadczą latopiszczce, iż Witold wzięwszy Smoleńsko Juriowi Swentosławowicowi nieposłusznemu, dał mu na Wołyniu Zasław z łaski, z którego dziś są książęta Zasławskie“. Niesiecki zaś utrzymuje: że Bazyl książę Ostrogski, czyniąc dział między 2 synów, przekazał Jerzemu Zasław, który stawszy się głową domu Zasławskich, podpisywał się około 1455 r: książę Jury Wasilewicz Zasławski. Na początku XVI wieku, obowiązani byli książęta tutejsi w razie potrzeby, dostawić na obronę kraju 29 konnych ludzi z dóbr swoich. Plondrujących okolice Tatarów, poraził pod wałami miasta Mik. Wężyk 1534 r., a Janusz Zbaraski Wda brackłowski 1577 r. W czasie powstania na Ukrainie, zrabowawszy Kozacy miasto 1648 r., zamordowali do 200 żydów, inni bowiem skryli się po lasach. Głód zmusił ich, mówi spófczesny świadek, ⁽¹⁾ do powrotu.

(1) Nathan Moszkowicz, ob. Pam. Warsz. 1823 r. VI, 335.

Schwytani dopraszali się, aby ich przynajmniej na cmentarzu zabito, jakoż przychyłono się do takowego żądania. Zwłoki książąt haniebnym sposobem z grobów wyrzucone zostały, kościoły zburzono, a bóżnicę na stajunią obrócono.— Zapusciwszy Tatarzy swe zagony pod Zasław, pokonani zostali 1684 r. przez regimentarza Mich. Rzewuskiego; znaczny plon, odzyskane łupy i oswobodzeni jeńcy, owocem było zwycięstwa. Ostatni z rodu ks. Zasławskich, Alexander dziedzic ordynacyi ostrogskiej, syn Wład. Dominika Wdy krak. i Katarzyny Sobieskiej, zmarł 1673 r. bezdzietny; siostra jego Teofila, małżonka Józ. Lubomirskiego odziedziczyła dobra, które w posagu przeszły do Pawła Sanguszki Marsz. W.L.— August III w przywileju 1754 r. przemawia: gdy miasto Zasław, jedno z pierwszych na Wołyniu, słynące niegdyś zamkiem, budynkami, handlem i ludnością, posiadało prawa przez ks. litewskich i królów pols nadane, postradało takowe w czasie buntów kozackich, nadajemy przeto niniejszem, a raczej ponawiamy prawo magdeb. i do dawnych jarmarków przydajemy 2 nowe, które po 2 tygodnie trwać mają.— W powrocie z Kamieńca zjechał tu Stan. August 27 listop. 1781 r.; wyjeżdżając dnia następnego, obdarzył ks. Sanguszkową brylantowemi bransoletkami. Powtórnie miejsce to nawiedził król 15 marca 1787 r. jadąc do Kaniowa. „O pół mili od Zasławia, przybyli oficerowie regimentu prawdziwie pięknego z wyboru ludzi i oręża, szefa Szydłowskiego Ssty mielnickiego. Dalej nieco zjechał drogę ks. Janusz Sanguszko Strażnik W.K. z Fran. Młockim kaszt. wołyńs. Przybył JK.M. przy biciu z armat do zamku

wspaniałego, gdzie ks. gospodyni damy prezentowała; poczem przyozdobić raczył król ks. Strażnika orderem orła białego. W tym domu, majestatowi wiernie przychylnym, wszyscy doznali, co umieć ludzkość, grzeczność i wspaniałość gospodarstwa. D. 16 nim wyjazd nastąpił, załatwiając król interessa obywatelskie, audyencye dawać raczył⁽¹⁾. Oprócz obszernych gmachów pałacowych, przyczyniają ozdoby: fara z ciosowego kamienia, klasz. Bernardynów fundowany 1603 r. i klasz. Missyonarzy. Miasto, nad sławnym ze swej wielkości stawem leżące, dzieli się na stare i nowe; lokacyą drugiego zatwierdził Stan. August 1767 r.

Lachowce nad Horyniem, należały do wygasłej już rodziny Sieniutów, którzy posiadając znaczne dobra i dostatki, otrzymali od króla Stefana 1583 r. przywilej, nadający miastu prawo magdeb. i różne swobody. Królewic Władysław, idąc na wyprawę wojenną, stanął w połowie lipca 1617 r. obozem pod miastem.— Paweł Krzysztof Sieniuta, powróciwszy na łono koś. katol., wyrugował stąd kalwinów i począł 1612 r. wznosić koś. Dominikanów, zastrzegając: iż w razie gdyby potomek jego nie był katolikiem, wszelkie naówczas dobra należeć mają do wspomnianego zakonu. Udawszy się do Rzymu dla odbycia pokuty, chwycił się nauki Aryusza, zaprowadził spółwyznawców do Lachowic i żarliwym stał się ich opiekunem; testamentem zaś 26 grudnia 1628 r., wezwał braci swojego wyznania do ceremonii pogrzebowej. Powstały żywe i długo trwające zatargi religijne, popierane przez Dominikanów,

(1) Naruszewicz, *Dyaryusz podróży*.

aż zapadł nakoniec wyrok trybunału lubels. 1644 r., mocą którego rugowano Aryanów, a Statorius czyli Stoński minister zboru, od czei i szlachectwa odsadzonym został. ⁽¹⁾ Anna Sieniucianka, wydana około 1660 r. za Piotra Opalińskiego Podkom. poznańs., wniósła w dom mężowski znaczne imiona, który dokończył budowy koś. i klasztoru.—Zamek na kępie obszernego stawu, w dawnych czasach był drewniany; odwiedzali go Tatarzy i Kozacy, jak się okazuje z manifestów w grodzie krzemienieckim. Uczony Józ. Alex. ks. Jabłonowski Wda nowogrodzki, wymurował około 1745 r. zamek w kształcie pięciokąta i ogród w środku dziedzińca założył. ⁽²⁾ Osadzone działa i wojsko nadworne, strzegło stolicy książęcej, połączonej z miastem długą groblą i zwodzonym mostem u bramy. Podziwiając społeczni gmach tutejszy, powtarzali: Mars, Minerwa i Flora klóciliby się, do kogo z nich zamek należy. Przy całej swej nauce, posiadał Jabłonowski dumę do dziwaństwa posuniętą; każdej niedzieli przywdzawszy mitrę i orderowe wstęgi, zasiadał na tronie i dawał posłuchanie swym wassalom, ofycyalistom, dworzanom, którzy zbliżając się przyklękać obowiązani byli. ⁽³⁾ Pozostała po nim wdowa: Franciszka z ks. Woronieckich, wraz z synem Augustem, podejmowała tu 14 marca 1787 r. udającego się do Kaniowa Stan. Au-

(1) *Ob. Józ. Żaluskiego: dwa miecze i t. d.*

(2) *Tenże Wda wydał 1751 r. Descriptio foundationis arcis Lachowecensis. Mimo wszelkich poszukiwań, dziełka tego nie mogłem dostać. T. L.*

(3) *Złożywszy godność senatorską 1773 r., osiadł w Lipsku, gdzie też życia dokonał 1 marca 1777 r.*